

УДК 006(100+477)(091)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-17-10-33>

**STAGES OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF
WORLD AND NATIONAL STANDARDIZATION OF
UKRAINE**

**ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ УКРАЇНИ**

Ірина Березанська,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності*

E-mail:

berezanska.iryana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>

Університет Григорія

Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського,

*30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Iryna Berezanska,

Ph.D. in Historical Sciences,

Associate Professor of the

Department of Social

Communications,

Documentation and Information

Activity

E-mail:

berezanska.iryana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>

Hryhorii Skovoroda University

in Pereiaslav, 30,

*Sukhomlynskoho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

Павло Дрок,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності*

E-mail:

drok_pavlo@ukr.net

Pavlo Drok,

Ph.D. in Historical Sciences,

Associate Professor of the

Department of Social

Communications,

Documentation and Information

Activity

E-mail:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711> drok_pavlo@ukr.net

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711>

Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article analyzes the formation and development of international and national standardization of Ukraine. The stages of the development of world standardization are: the natural development of standardization, which originates from the birth of language, writing, weights and measures and lasted until the end of the 19th century; the nascent stage of standardization (end of the 19th - beginning of the 20th century); development of national standardization systems; international cooperation in the field of standardization began in the second half of the 20th century. and is accompanied by the creation and activity of the International Organization for Standardization (ISO); a high level of standardization predicted the growth of world-class information technology standardization (since 1990).

The main purpose of the International Organization for Standardization ISO and the International Electrotechnical Commission MEK (now IEC), their development priorities are revealed.

The peculiarities of the development of national standardization in independent Ukraine, which became active with the adoption of the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On standardization and certification» dated 05/10/93 No. 46-93, are traced. The formation of the National Standardization of Ukraine took place in the context of world trends, but it had its own peculiarities related to the period of transition to an industrial society, which was accompanied by economic instability.

The bodies of the state standardization service of Ukraine are singled out: the State Committee for Standardization, Metrology and Certification (State Standard of Ukraine); The State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy (Derzhspozhivstandart), the State Inspectorate of Ukraine for the Protection of Consumer Rights (State Consumer Inspection of Ukraine), «Ukrainian Scientific and Educational Center for Problems of Standardization, Certification and Quality (SE “UkrNDNC”), DNDI “Systema” , the Ukrainian Research and Production Center for Standardization, Metrology and Certification (UkrCSM), technical committees that implement state policy in the field of standardization, unity of measurements, certification and state control, represent the interests of Ukraine in international organizations.

The legal technical regulation of standardization and certification in Ukraine is enshrined in the Laws of Ukraine: “On standardization and certification” (1993), “On state supervision of compliance with standards, norms and rules and responsibility for their violation» (1993), «On state supervision of compliance with standards, norms and rules and responsibility for their violation” (1993). “On standardization” (2001), “On standards, technical regulations and conformity assessment procedures” (2005); decrees and resolutions of the Government of Ukraine: “On state supervision of compliance with standards, norms and rules and responsibility for their violation” (1993), “On measures for the phased implementation in Ukraine of the requirements of the Directives of the European Union, sanitary, environmental, veterinary, financial norms and international and European standards” (1997), “State Standardization Program for 2006-2010” (2006), “Questions of the Council for Standardization and Technical Regulation” (2006), as well as decrees of the President of Ukraine: “On improving state control over on the quality and safety of food products, medicines and medical products” (1999), “On measures to improve activities in the field of regulation and consumer policy” (2005) and others.

Keywords: *national standardization of Ukraine, world standardization, international organizations, State Consumer Standard of Ukraine, State Consumer Inspection of Ukraine, normative documents.*

Постановка проблеми. З розвитком людської цивілізації відбувається процес становлення єдиних вимог до виготовлення продукції з метою забезпечення її високої якості, конкурентоспроможності товарів на ринку послуг. Виклики сучасного інформаційного суспільства ставлять перед державними органами стандартизації нові вимоги щодо продукції і послуг, на які потрібно швидко реагувати, а інколи здійснювати випереджувальні заходи, щоб не гальмувати економічний розвиток країни. Традиційні методи контролю якості готової продукції стали не дієвими, тому повинен бути застосований комплексний, системний підхід, який може бути реалізований завдяки системі управління якістю. З метою перевірки систем якості в ряді провідних країн Європи та Америки були створені національні стандарти, які встановили вимоги до систем якості продукції, а в кінці XIX ст. Міжнародна організація зі стандартизації ISO розробила і впровадила Міжнародні стандарти 9000, 10000, які уніфікували досвід управління якістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання світової та національної стандартизації України займалася значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців. Наукові, нормативні та організаційні основи стандартизації в організаційно-управлінській, бібліотечній, архівній та видавничій справі ґрунтовно представлено в навчальному посібнику А.В. Кропівної, Г.С. Бондаренко, В.М. Кропівного (Кропівна & Бондаренко & Кропівний, 2021) для спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; основні положення державної системи стандартизації України, вітчизняний та зарубіжний досвід в управлінні якістю продукції на основі міжнародних стандартів розкрито в

підручнику М.І. Шаповал (Шаповал, 2001); історичним етапам становлення стандартизації в Україні присвячено дослідження Р.В. Тимченко, А.С. Овсієнко (Тимченко & Овсієнко, 2020); уніфікація та стандартизація управлінських документів представлена в навчальному посібнику І.Ю. Шкіцької (Шкіцька, 2020); особлива увага приділена розвитку Національної стандартизації у підручнику Г.А. Саранчи (Саранча, 2006); розкрито основні принципи міжнародних та регіональних організацій стандартизації, здійснено аналіз міжнародних стандартів по відношенню до систем управління якістю продукції, дано характеристику міжнародним організаціям, які працюють в сфері АПК у навчальному посібнику Г.Д. Гуменюк, Н.Б. Сілонової, Ю.В. Сливи (Гуменюк & Сілонова & Слива, 2014); розглянуто основні завдання і політику з технічного регулювання на державному рівні стандартизації, основні етапи робіт зі стандартизації та порядок їх реалізації у навчальному посібнику Н.А. Медведевої, О.В. Радько, О.Д. Близнюк, М.М. Регульського (Медведева & Радько & Близнюк & Регульський, 2013).

Проблема нормативно-правового забезпечення світової та національної стандартизації України порушується у наукових доробках О.С. Букреєва (Букреєв, 2019), Ю.Й. Гарасима (Гарасим, 2015), В.І. Грози (Гроза, 2017), І.В. Назаренко (Назаренко, 2017), І.В. Рибалко (Рибалко), Л.О. Стріхи (Стріха, 2017), І.Ю. Шкіцької (Шкіцька, 2020) та ін.

Метою статті є аналіз етапів та особливостей впровадження світових та національних стандартів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стандартизація бере свій початок з давніх часів, поступово розвивалася, її успіхи мали вплив на культурний, науково-технічний та економічний прогрес упродовж існування людської цивілізації. З розвитком суспільства набувала нових форм трудова діяльність людини, завдяки якій створювались та

удосконалювались зняряддя праці, освоювались нові методи і навички їх застосування. Тому, з'явилась необхідність відбирати та фіксувати найкращі зразки трудової діяльності, для подальшого їх відтворення. Дослідниці Н.Г. Салухіна, О.М. Язвінська вважають письменність, систему лічби, грошові одиниці, одиниці міри і ваги, стилі архітектури проявами фактичної стандартизації (Салухіна & Язвінська, 2010: 14).

Розвиток світової стандартизації пройшов такі стадії:

- природна еволюція стандартизації розпочинається з появи мови, писемності, міри та ваги (до кінця XIX ст.);
- первинний етап (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.) сприяв розвитку національних систем стандартизації;
- міжнародна співпраця в сфері дії стандартів (друга половина XX ст.) передбачала утворення та діяльність Міжнародної організації зі стандартизації (ISO);
- високий рівень стандартизації (з 1990 р.) передбачав еволюцію інформаційно-комунікаційних технологій стандартизації світового рівня (Стандартизація і сертифікація..., 2013: 10).

Світова стандартизація – це процес розробки та просування міжнародних стандартів, які визнаються і приймаються в усьому світі. Метою світової стандартизації є створення спільної мови для продуктів, послуг і систем, яку може зрозуміти і використовувати кожен, незалежно від його місцезнаходження або походження.

Особливістю стандартизації є широкий діапазон її застосування з метою виробництва конкурентноспроможної продукції, захисту навколишнього середовища, бережливого використання ресурсів, швидкого впровадження наукових досягнень у практику (Стандартизація і сертифікація..., 2013: 8).

Світова стандартизація функціонує завдяки розробці та впровадженню нормативних документів підготовлених міжнародними організаціями як ISO та ІЕС, Міжнародного

форуму з акредитації лабораторій (ILAC), Всесвітнього форуму ISO 9000, Міжнародної асоціації з атестації та підготовки експертів-аудиторів (IATCA) та європейськими організаціями: Європейський комітет із стандартизації в електроніці (CENELEC), Європейська організація якості (EOQ), Європейський фонд з управління якістю (EFQM), Європейська організація з випробувань та сертифікації систем якості (EQNET), Європейська академія сертифікаційної діяльності (EAC) та ін. (Стандартизація і сертифікація..., 2013: 6).

Сферами діяльності двох спеціалізованих організацій – Міжнародної організації зі стандартизації ISO та Міжнародної електротехнічної комісії МЕК (тепер IEC) є прогрес науки і техніки та передові технології, взаємний обмін досвідом, охорона довкілля, доцільне використання матеріалів (Саранча, 2006: 28).

Міжнародна організація із стандартизації (International Standardization Organization – ISO) почала свою діяльність в 1946 р. у Лондоні, на основі Координаційного Комітету. У її складі було 33 країни. Мета організації – сприяти розвитку стандартизації у світі (Тимченко & Овсієнко, 2020: 138).

ISO є неурядовою організацією, яка користується консультативним статусом ООН, і є найбільшою міжнародною організацією в сфері стандартизації і сертифікації з різних питань. Основними пріоритетами діяльності ISO є:

- координація та об'єднання національних стандартів;
- підготовка та прийняття міжнародних стандартів;
- обговорення ряду питань зі стандартизації;
- співпраця з різними міжнародними організаціями, які вирішують проблеми стандартизації (Салухіна & Язвінська, 2010: 19).

Ключовими типами нормативних документів ISO є:

- стандарти (ISO Standards);
- загальні для доступу технічні вимоги (ISO/PAS – Publicly Available Specifications);
- технічні вимоги (ISO/TS – Technical Specifications);

- технічні звіти (ISO/TR – Technical Reports);
- угоди міжнародного семінару (ISO/IWA);
- настанови ISO (ISO Guides) (Машта, 2015: 59).

У склад ISO входять керівні і робочі технічні органи. Вищим органом ISO є Генеральна Асамблея, яка скликається один раз на три роки. Генеральна Асамблея – це зібрання посадових осіб і делегатів, які призначаються комітетами-членами. Кожен комітет представляє трьох делегатів, яких супроводжують спостерігачі. Керівними органами є Рада, Технічне бюро та Центральний секретаріат. Посадовими особами ISO є Президент, який обирається на три роки, віцепрезидент, скарбник, і генеральний секретар (Салухіна & Язвінська, 2010: 20).

У 1906 р. в Лондоні розпочала свою діяльність Міжнародна електротехнічна комісія (IEC). До її складу ввійшло 60 країн. Результатом її діяльності стала розробка 5000 міжнародних стандартів. У кінці XX ст. ISO та IEC об'єдналися на рівноправних засадах для спільної діяльності. Наслідком їхньої роботи стала поява міжнародних стандартів з індексом «ISO/IEC» (Саранча, 2006: 28).

Основана мета діяльності IEC – міжнародна співпраця спрямована на розв'язання проблем стандартизації, розробка, погодження та публікація міжнародних стандартів у сфері електроніки, електротехніки, радіозв'язку, телекомунікацій та інших галузях. Секретаріат IEC розташований у Женеві (Швейцарія). Фінансування IEC здійснюється за рахунок членських внесків, прибутку з продажу стандартів IEC, інвестицій (Машта, 2015: 62, 65).

Організації ISO та IEC, разом з Міжнародною організацією законодавчої метрології (OIML), Міжнародною спілкою електрозв'язку (ITU) та Міжнародною конференцією з вимірювальної техніки та приладобудуванню (IESCO) створили найбільшу в світі недержавну організацію функцією якої стало добровільне промислово-технічне співробітництво на міжнародній арені, врегулювання питань міжнародної

стандартизації. Понад 350 міжнародних організацій працюють над вирішенням проблем технічного регулювання та управління якістю (Салухіна & Язвінська, 2010: 24).

Широко відомими міжнародними організаціями є Міжнародна організація законодавчої метрології (МОЗМ) заснована в 1956 р., Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) створене в 1957 р., Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) створена в 1944 р. (Саранча, 2006: 29-30).

Міжнародні рекомендації прописані в стандартах не є обов'язковими для країн, але виготовлена ними продукція має відповідати нормам стандартів, що впливає на її вартість і конкурентноспроможність на світовому ринку. Стандартизація є важливим засобом забезпечення споживача якісною продукцією, підвищує зовнішньоторговельний обіг країни (Опорний конспект лекцій...).

Однією з головних переваг світової стандартизації є сприяння міжнародній торгівлі. Коли продукти і послуги виробляються і розробляються відповідно до міжнародних стандартів, вони можуть продаватися і використовуватися в різних частинах світу без необхідності дорогої і тривалої модифікації. Це, в свою чергу, може призвести до підвищення ефективності, зниження витрат та покращення продуктивності бізнесу.

Ще однією перевагою світової стандартизації є сприяння інноваціям. Встановлюючи спільну мову для продуктів, послуг і систем, міжнародні стандарти можуть сприяти обміну знаннями та передовим досвідом між різними країнами та регіонами. Це може призвести до розробки нових та інноваційних продуктів і послуг, які принесуть користь як споживачам, так і бізнесу.

Крім того, світова стандартизація може сприяти підвищенню безпеки та захисту навколишнього середовища. Міжнародні стандарти можуть допомогти встановити мінімальні вимоги до продуктів і послуг, які гарантують їхню безпеку та екологічну стійкість. Це може допомогти захистити

споживачів і навколишнє середовище, а також сприяти сталому розвитку.

Однак зі світовою стандартизацією пов'язані й певні виклики. Одним із найбільших викликів є необхідність збалансувати потреби різних країн і регіонів. Міжнародні стандарти повинні бути актуальними і практичними для різних контекстів, а також враховувати різні економічні, культурні та соціальні умови різних країн і регіонів.

З метою введення та дотримання єдиних норм і правил до підприємств та організацій будь-якої форми власності в 1992 р. була започаткована Національна система стандартизації. Фахівцями розроблено комплекс основоположних стандартів державної системи стандартизації до якого ввійшло п'ять стандартів (від ДСТУ 1,093 до ДСТУ 1,593). Стандарти ґрунтувалися на правових засадах Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію», спиралися на принципи і положення міжнародних організацій стандартизації. Прагнення України до інтеграції в Європейський Союз та вступу до Світової організації торгівлі призвело до створення нової законодавчої бази у сфері технічного регулювання (Саранча, 2006: 107). Прийнята законодавча база (Закон України «Про стандартизацію» (2001 р.), Закон України «Про підтвердження відповідності» (2001 р.) сприяла утвердженню правових та організаційних засад стандартизації та відповідає принципам технічного регулювання, які діють у Європейському Союзі (Тимченко & Овсієнко, 2020: 138).

Метою національної стандартизації є встановлення положень, які забезпечують відповідність об'єкта стандартизації своєму призначенню та безпеку його життю, здоров'ю людей, охорону рослинного і тваринного світу, охорону природного середовища, що передбачає раціональне використання усіх різновидів національних ресурсів, забезпечує конкурентоспроможність товарів (Опорний конспект лекцій...).

Одним з ключових компонентів української системи стандартизації є розробка технічних регламентів, які встановлюють обов'язкові вимоги до продукції, послуг та систем. Ці регламенти розробляються в консультаціях з представниками промисловості, уряду та іншими зацікавленими сторонами і, де це доречно, базуються на міжнародних стандартах. Технічні регламенти застосовуються через систему оцінки відповідності, яка включає випробування, інспекції та сертифікацію акредитованими органами.

Окрім технічних регламентів, в Україні діє комплексна система добровільних стандартів, які розробляються галузевими асоціаціями, групами споживачів та іншими зацікавленими сторонами. Ці стандарти охоплюють широке коло питань, включаючи безпеку продукції, управління якістю та охорону навколишнього середовища. Хоча дотримання добровільних стандартів не є обов'язковим, багато компаній обирають їх як спосіб продемонструвати свою прихильність до якості та безпеки.

Започатковано нову версію комплексу основоположних стандартів національної стандартизації, основні завдання якої наведено в ДСТУ 1.0:2003 «Національна стандартизація. Основні положення». Метою комплексу стандартів було встановлення вимог до національної стандартизації та правил її функціонування. Основними завданнями перегляду комплексу основоположних стандартів національної стандартизації стала розробка основоположних та організаційно-методичних стандартів національної стандартизації керуючись Законом України «Про стандартизацію» та документами міжнародних та регіональних організацій зі стандартизації; розробити правила про те як схвалювати, приймати, змінювати чи скасовувати національні стандарти, забезпечити відповідність цих правил «Кодексу ustalеної практики щодо розроблення, затвердження і застосування стандартів», «Угоді про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі (СОТ) та ISO/IEC Guide 59

«Кодексу усталених правил стандартизації»; сприяти впровадженню міжнародних та європейських стандартів (Саранча, 2006: 107-108).

Суб'єктами Державної стандартизації України відповідно до Закону України «Про стандартизацію» є:

- центральний орган виконавчої влади, який відповідає за державну політику в сфері стандартизації;
- центральний орган виконавчої влади, який сприяє реалізації державної політики в сфері стандартизації;
- національний орган стандартизації;
- технічні комітети, що розглядають питання стандартизації;
- інші суб'єкти, що займаються стандартизацією (Грищенко, 2019: 29-30).

Після проголошення незалежності України було започатковано Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України), який став національним органом державного управління, щодо здійснення державної політики в галузі стандартизації, єдності вимірювань, сертифікації та державного нагляду, представляє інтереси України в міжнародних організаціях (Стріха, 2017: 12).

З 1 жовтня 2002 р. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) перебрав на себе функцію центрального органу виконавчої влади у галузі стандартизації, метрології та захисту прав споживачів (Салухіна & Язінська, 2020: 37). Основна мета діяльності Держспоживстандарту України полягала у сприянні економічному розвитку України, підвищенні конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку, представленні інтересів України в міжнародних організаціях, інтеграції української економіки в міжнародний та європейський економічний простір. За короткий період часу Держспоживстандарт представляв Україну в 9 міжнародних та регіональних організаціях, серед

них Міждержавна рада зі стандартизації, метрології та сертифікації країн СНД відповідно до «Угоди про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації метрології та сертифікації», а з 1993 р. – в Міжнародній організації зі стандартизації (ISO) та Міжнародній електротехнічній комісії (IEC). Участь України в цих міжнародних організаціях дозволила їй впроваджувати міжнародні стандарти у вітчизняну економіку (Тимченко & Овсієнко, 2020: 139).

У результаті проведення адміністративної реформи 2011 р. Держспоживстандарт було ліквідовано, а натомість створено Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів (Держспоживінспекцію України). Основним функціями якої стала реалізація державної політики з питань державного контролю у сфері захисту прав споживачів (Гарасим, 2015: 60).

З 2014 р. обов'язки національного органу стандартизації перейшли до Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»), основними напрямками діяльності якого стали: забезпечення функціонування та розвитку національної системи стандартизації; розроблення систем управління якістю і довколишнім середовищем та їх контроль в Україні; науково-методичний супровід забезпечення національної системи сертифікації; сертифікація продукції, послуг та систем управління; забезпечення підготовки та підвищення фахового рівня працівників сфери стандартизації, процес підготовки та видання нормативних документів, інформаційних та міждержавних показників стандартів (Грищенко, 2019: 31).

ДП НДІ «Система» розробляє основоположні стандарти, в яких прописано методичні та загально-технічні положення для окремої галузі стандартизації, правила та норми, що допомагають впорядкувати, взаємопогодити різні види технічної та виробничої діяльності під час розроблення, виготовлення, транспортування та утилізації продукції (Органи стандартизації в Україні).

До функцій діяльності Українського науково-виробничого центру стандартизації, метрології та сертифікації (УкрЦСМ) належить доведення до відома установ інформації про існуючі стандарти та інші нормативні документи; забезпечення їх даною документацією; реєстрація стандартів та нормативних документів із стандартизації державного і галузевого значення; підготовка кадрового забезпечення, набуття ними нових навичок; публікація нормативної документації зі стандартизації.

Технічні комітети відповідають за розроблення, експертизу, погодження і підготовку до схвалення державних стандартів України, іншої нормативної бази зі стандартизації; проведення робіт з регіональної та міжнародної стандартизації (Органи стандартизації в Україні).

Державна політика в сфері стандартизації повинна забезпечувати:

- участь фізичних та юридичних осіб у підготовці стандартів і вільний вибір ними стандартів для виробництва чи постачання продукції;
- відкритість і прозорість процедур щодо розроблення і прийняття стандартів, враховуючи інтереси всіх причетних сторін;
- доступ користувачів до стандартів та інформації про них;
- відповідність стандартів законодавству;
- пристосування стандартів до науково-технічного прогресу, врахування стану вітчизняної економіки;
- додержання міжнародних та європейських правил та процедур стандартизації;
- участь у міжнародній (регіональній) стандартизації (Шкіцька, 2020: 93-94).

Н. Салухіна, О. Язвінська, виділяють такі основні функції стандартизації:

- цивілізує – відповідає за гармонізацію документів, методів та засобів якості життя із світовими стандартами;

- інформаційна – інформатизація завдяки використанню уніфікованих методів та засобів;
- документуюча – відповідає за документацію процесів;
- ресурсозберігальна – передбачає раціональне та економне використання ресурсів;
- соціокультурна – сприяє забезпеченню сумісності та взаємозамінності;
- комунікативна – відповідає за нормалізацію соціальних методів та засобів зв'язку;
- охоронна – сприяє екобезпеці та вітабезпеці;
- нормативна (технічна) – передбачає формування вимог до продукції, процесів, послуг;
- регулятивна – впливає на ринок товарів і послуг, захист прав вітчизняного виробника і споживача;
- соціальна – забезпечує безпеку якості товарів і послуг, захищає права споживачів (Салухіна & Язвінська, 2010: 10).

Основними етапами стандартизації та уніфікації в організаціях є:

- визначення документообігу організації;
- стандартизація формулярів і текстів документів;
- трафаретизація формулярів документів (Демуз, 2018: 31).

Джерелами фінансування робіт з національної стандартизації є надходження з бюджету України коштів передбачених на реалізацію програм і проєктів, власних коштів та коштів суб'єктів господарювання, інші джерела фінансування, які не заборонені законодавством (Основи стандартизації).

До перших нормативних документів зі стандартизації документації в Україні слід віднести стандарт, в якому визначалась побудова формуляра-зразка документів у сфері зовнішньої торгівлі ДСТУ 3239-95 «Документація у сфері зовнішньої торгівлі. Формуляр-зразок». Стандарт розроблявся за потреби проведення товарообміну із зарубіжними країнами, сприяв погодженню вітчизняних документів із міжнародними стандартами документації. Стандарт було узгоджено з

міжнародним стандартом ISO 8439:1990 і визначено формуляр-зразок документації у сфері зовнішньої торгівлі. Широке застосування отримав і стандарт ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» (Кропівна, 2021: 176-177).

Правові основи технічного регулювання стандартизації та сертифікації в Україні закріплено в Законах України: «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.93 р. № 46-93, «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 08.04.93 р. № 30-93, «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р. № 2408-III, «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 01.12.2005 р. № 3164-IV та ін. (Салухіна & Язвінська, 2010: 41).

Деякі аспекти технічного регулювання регламентовано декретами та постановами Уряду України: «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 08.05.93 р. № 30-93, «Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог Директив Європейського Союзу, санітарних, екологічних, ветеринарних, фінансових норм та міжнародних і європейських стандартів» від 19.03.97 р. № 244, «Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки» від 01.03.2006 р. № 229, «Питання Ради стандартизації та технічного регулювання» від 26.07.2006 р. № 1016, а також указами Президента України: «Про вдосконалення державного контролю за якістю та безпекою продуктів харчування, лікарських засобів та виробів медичного призначення» від 01.02.99 р. № 109/99, «Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері регулювання та споживчої політики» від 13.07.2005 р. № 105 та ін.) (Салухіна & Язвінська, 2010, 43).

Призначення національних та міжнародних стандартів полягає в тому, що вони окреслюють вимоги до складання документів відповідно до класифікації документної інформації. Використання стандартів передбачає одноманітність створення

документів, розробку єдиних вимог до формату, розміру берегів, розташування реквізитів, правил оформлення й нумерації сторінок, поділу та нумерації тексту (Кропивна, 2021: 177).

Висновки. Світова та національна стандартизації пройшли нелегкий шлях, який мав свої етапи становлення та розвитку. Стандартизація у світовому масштабі сприяє розширенню торговельних зв'язків між країнами, так як створюються єдині вимоги до якості продукції, безпеки і охорони навколишнього середовища; удосконалюються методи контролю над виробництвом товарів, їх надійності. Завдяки Міжнародним організаціям, які розробляють міжнародні стандарти, відбувається усунення технічних бар'єрів у торгівлі, які містяться у національних стандартах різних країн. Світова стандартизація є важливим процесом, який може принести значні переваги для бізнесу, споживачів і суспільства в цілому. Встановлюючи спільну мову для продуктів, послуг і систем, міжнародні стандарти можуть сприяти міжнародній торгівлі, просувати інновації, захищати безпеку та навколишнє середовище. Однак, щоб бути ефективними, міжнародні стандарти повинні бути доречними і практичними для різних контекстів, а також враховувати потреби різних країн і регіонів.

Національна система стандартизації України відіграє важливу роль у сприянні економічному зростанню, захисту прав споживачів та екологічній стабільності. Забезпечуючи відповідність продукції та послуг мінімальним стандартам безпеки та якості, система сприяє зміцненню довіри на ринку, що має важливе значення як для внутрішньої, так і для міжнародної торгівлі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Букреєва О. С., Рибалко І. В. Основи стандартизації та оцінки відповідності [Електронний ресурс] : електронний навчальний посібник у схемах і таблицях. Харків : ХНАДУ, 2019. 76 с.

2. Гарасим Ю. Й. Аналіз національної системи стандартизації і сертифікації у контексті угоди про асоціацію України та ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал*. Серія: Економічні науки. 2015. № 3 (80). С. 58-65.

3. Грищенко О. Ф. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2019. 54 с.

4. Гуменюк Г.Д., Сілонова Н.Б., Слива Ю.В. Міжнародна і регіональна стандартизація: Навчальний посібник. К. : Кондор-Видавництво, 2014. 470 с.

5. Демуз І. О. Документаційне забезпечення діяльності державних установ : навч.-мет. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я. М., 2018. 210 с.

6. Кропівна А.В., Бондаренко Г.С., Кропівний В.М. Стандартизація : Навчальний посібник /Електронне видання/. Кропивницький; ЦНТУ, 2021. 307 с.

7. Машта Н.О., Бенчук О.П., Бенчук Г.П., Акімова Л.М., Дейнега О.В. Основи стандартизації, метрології та управління якістю: Навчальний посібник. Рівне: О. Зень, 2015. 388 с.

8. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Стандартизація та сертифікація» для студентів гуманітарного факультету напрямку підготовки 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність». URL: <http://studcon.org/opornyy-konspekt-lekciy-z-dyscypliny-standartyzaciya-ta-sertyfikaciya>.

9. Органи стандартизації в Україні. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20(2).pdf)

10. Салухіна Н. Г., Язвінська О. М. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг: Підручник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 336 с.

11. Саранча Г.А. Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю : Підручник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 672 с.

12. Стандартизація і сертифікація продукції і послуг : навч. посіб. / Н.А. Медведєва, О.В. Радько, О.Д. Близнюк, М.М. Регульський. К. : НАУ, 2013. 400 с.

13. Стріха Л.О., Назаренко І.В., Гроза В.І. Стандартизація продукції та послуг : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2017. 80 с.

14. Тимченко Р., Овсієнко А. Стандартизація: історичні етапи становлення в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2020. Вип. 10. С. 128-148.

15. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації : Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Вид-во Європ. ун-ту. 2001. 174 с.

16. Шкіцька І.Ю. Управлінське документознавство : навч. посібник для студ. закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Професійна освіта (освітня програма «Інформаційне забезпечення управління та електронне урядування»)». Вид. 2-ге. оновл. та доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 382 с.

REFERENCE

1. Bukryeyeva O. & Rybalko I. V. (2019). *Osnovy standartyzatsiyi ta otsinky vidpovidnosti [Elektronnyy resurs] : elektronnyy navchal'nyy posibnyk u skhemakh i tablytsyakh [Fundamentals of standardization and conformity assessment [Electronic resource] : an electronic study guide in diagrams and tables]*. Kharkiv: KhNADU. 76. [in Ukrainian].

2. Narasym Yu. Y. (2015). *Analiz natsional'noyi systemy standartyzatsiyi i sertyfikatsiyi u konteksti uhody pro asotsiatsiyu Ukrayiny ta YeS [Analysis of the national system of standardization and certification in the context of the association agreement between Ukraine and the EU]*. Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy,

pravo. Naukovyy zhurnal. Seriya: konomichni nauky. № 3 (80). 58-65. [in Ukrainian].

3. Hryshchenko O. F. (2019). Standartyzatsiya ta sertyfikatsiya tovariv i posluh : konspekt lektsiy [Standardization and certification of goods and services: lecture notes]. Sumy : Sums'kyy derzhavnyy universytet. 54. [in Ukrainian].

4. Humenyuk H. D. & Silonova N. B. & Slyva Yu. V. (2014). Mizhnarodna i rehional'na standartyzatsiya: Navchal'nyy posibnyk [International and regional standardization: Study guide]. K. : Kondor-Vydavnytstvo. 470. [in Ukrainian].

5. Demuz I. O. (2018). Dokumentatsiynе zabezpechennya diyal'nosti derzhavnykh ustanov: navch.-met. Posib [Documentary support for the activities of state institutions: educational and technical. manual]. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi (Kyyiv. obl.) : Dombrovs'ka Ya. M. 210. [in Ukrainian].

6. Kropivna A. V. & Bondarenko H. S. & Kropivnyy V. M. (2021). Standartyzatsiya : Navchal'nyy posibnyk /Elektronne vydannya/ [Standardization: Study guide /Electronic edition/]. Kropyvnyts'kyi; TsNTU. 307. [in Ukrainian].

7. Mashta N.O. & Benchuk O.P. & Benchuk H.P. & Akimova L.M. & Deyneha O.V. (2015). Osnovy standartyzatsiyi, metrolohiyi ta upravlinnya yakisty: Navchal'nyy posibnyk [Basics of standardization, metrology and quality management : Tutorial]. Rivne: O. Zen'. 388. [in Ukrainian].

8. Opornyy konspekt lektsiy z dystsypliny «Standartyzatsiya ta sertyfikatsiya» dlya studentiv humanitarnoho fakul'tetu napryamu pidhotovky 6.020105 «Dokumentoznavstvo ta informatsiyna diyal'nist'» [Reference synopsis of lectures on the discipline «Standardization and certification» for students of the Faculty of Humanities in the field of training 6.020105 «Documentation and information activities»]. URL: <http://studcon.org/opornyy-konspekt-lektsiy-z-dystsypliny-standartyzatsiya-ta-sertyfikatsiya>. [in Ukrainian].

9. Orhany standartyzatsiyi v Ukrayini [Standardization bodies in Ukraine]. URL:file:///C:/Users/Admin/Downloads/% D0%

9%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20(2).pdf [in Ukrainian].

10. Salukhina N.H. & Yazvins'ka O.M. (2010). Standartyzatsiya ta sertyfikatsiya tovariv i posluh: Pidruchnyk [Standardization and certification of goods and services : Textbook]. K: Tsentр uchbovoyi literatury. 336. [in Ukrainian].

11. Sarancha H.A. (2006). Metrolohiya, standartyzatsiya, vidpovidnist', akredytatsiya ta upravlinnya yakisty: Pidruchnyk [Metrology, standardization, conformity, accreditation and quality management: Textbook]. K. : Tsentр navchal'noyi literatury. 672. [in Ukrainian].

12. Standartyzatsiya i sertyfikatsiya produktsiyi i posluh: navch. posib. (2013). [Standardization and certification of products and services: education. manual] / N. A. Medvedyeva, O. V. Rad'ko, O. D. Blyznyuk, M. M. Rehul's'kyy. K. : NAU. 400. [in Ukrainian].

13. Strikha L.O. & Nazarenko I. V. & Hroza V. I. (2017). Standartyzatsiya produktsiyi ta posluh : kurs leksiy [Standardization of products and services: a course of lectures]. Mykolayiv : MNAU. 80. [in Ukrainian].

14. Tymchenko R. & Ovsienko A. (2020). Standartyzatsiya: istorychni etapy stanovlennya v Ukrayini [Standardization: historical stages of formation in Ukraine]. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya. Vyp. 10. 128-148. [in Ukrainian].

15. Shapoval M. I. (2001). Osnovy standartyzatsiyi, upravlinnya yakisty i sertyfikatsiyi: Pidruchnyk [Basics of standardization, quality management and certification: Textbook]. 3-tye vyd., pererob. i dop. K. : Vyd-vo Yevrop. un-tu. 174. [in Ukrainian].

16. Shkits'ka I.Yu. (2020). Upravlins'ke dokumentoznavstvo: navch. posibnyk dlya stud. zakladiv vyshchoyi osvity III-IV rivniv akredytatsiyi spetsial'nostey «Informatsiyна, bibliotekna ta arkhivna sprava», «Profesiyна osvita (osvitnya prohrama

«Informatsiyne zabezpechennya upravlinnya ta elektronne uryaduvannya»)» [Administrative document science: education. study guide institutions of higher education of the III-IV levels of accreditation of the specialties «Information, library and archival affairs», «Professional education (educational program «Information support of management and electronic governance»)»]. Vyd. 2-he. onovl. ta dop. Ternopil': TNEU. 382. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано становлення та розвиток світової та національної стандартизації України. Етапами розвитку світової стандартизації є: природний розвиток стандартизації, який бере свій початок із зародження мови, писемності, мір і ваг і тривав до кінця XIX ст.; етап зародження стандартизації (кінець XIX – початок XX ст.); розвиток національних систем стандартизації; міжнародна співпраця в галузі стандартизації почалося в другій половині XX ст. і супроводжується створенням та діяльністю Міжнародної організації зі стандартизації (ISO); високий рівень стандартизації передбачав зростання стандартизації інформаційних технологій світового рівня (з 1990 р.).

Розкрито основне призначення Міжнародної організації зі стандартизації ISO та Міжнародної електротехнічної комісії МЕК (нині IEC), пріоритети їх розвитку.

Простежено особливості розбудови національної стандартизації незалежної України, яка активізувалася із прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.93 р. № 46-93. Становлення Національної стандартизації України відбувалося в контексті світових тенденцій, але мало свої особливості пов'язані з періодом переходу до індустріального суспільства, який супроводжувався економічною нестабільністю.

Виокремлено органи державної служби стандартизації України: Державний комітет стандартизації, метрології та

сертифікації (Держстандарт України); Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт), Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів (Держспоживінспекцію України), «Український науково-навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості (ДП «УкрНДНЦ»), ДНДІ «Система», Український науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації (УкрЦСМ), технічні комітети, які здійснюють реалізацію державної політики в сфері стандартизації, єдності вимірювань, сертифікації та державного контролю, представляють інтереси України в міжнародних організаціях.

Правове технічне регулювання стандартизації та сертифікації в Україні закріплено в Законах України: «Про стандартизацію і сертифікацію» (1993 р.), «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» (1993 р.), «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» (1993 р.). «Про стандартизацію» (2001), «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» (2005); декретах та постановах Уряду України: «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» (1993), «Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог Директив Європейського Союзу, санітарні, екологічні, ветеринарні, фінансові норми та міжнародні та європейські стандарти» (1997), «Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки» (2006 р.), «Питання Ради стандартизації та технічного регулювання» (2006 р.), а також указах Президента України: «Про вдосконалення державного контролю за якістю та безпекою продуктів харчування, лікарських засобів та виробів медичного призначення» (1999 р.), «Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері регулювання та споживчої політики» (2005 р.) та ін.

Ключові слова: національна стандартизація України, світова стандартизація, міжнародні організації, Держспоживстандарт України, Держспоживінспекція України, нормативні документи.